

Bieńkowski, Tadeusz

"Jan Łasicki. Studium z dziejów polskiej kultury naukowej XVI wieku", Henryk Barycz, Wrocław 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/2, 361-362

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kładzie się na indywidualne dokonania naukowe działających w tych instytucjach osób. Pewne ważne zagadnienia, jak np. rola gdańskiego ośrodka naukowego w wiekach XVII—XVIII czy usiłowania utworzenia w Polsce w XVIII wieku akademii nauk na wzór takich instytucji działających już w innych krajach, zostały zaledwie dotknięte, a przy tym poruszone niejako na marginesie omawiania działalności jakiejś osoby (np. w ostatnim przypadku — króla Stanisława Augusta).

Niedostateczna jest też ogólna charakterystyka poszczególnych okresów rozwoju nauki polskiej, głównych zadań stojących w tych okresach przed społecznością polskich „ludzi nauki”, głównych trendów rozwojowych oraz polskiej specyfiki przebiegu niektórych procesów rozwoju nauki.

W końcowym *Stowie od Expressu* redakcja zapowiada książkowe wydanie *Ilustrowanej Kroniki nauki polskiej* (analogiczne do takiegoż wydania wspomnianej już *Ilustrowanej kroniki Polaków*). Jest to projekt bardzo słuszny. Sądzę, że dopiero właśnie w formie książkowej *Kronika* liczyć może na szersze kręgi czytelników — a wśród nich także na uczniów i studentów, którzy potraktują ją jako ważną pozycję literatury uzupełniającej podczas studiowania historii ojczyzny. Myślę też jednak, iż przed oddaniem tej książki do druku należałoby jeszcze wprowadzić do niej przynajmniej niektóre z sugerowanych powyżej poprawek i uzupełnień.

Waldemar Rolbiecki

Henryk Barycz: *Jan Łasicki. Studium z dziejów polskiej kultury naukowej XVI wieku*. Wrocław 1973 Zakład Narodowy im. Ossolińskich ss. 180, tabl. 15, Res., Rez.

Polska Akademia Nauk. Zakład Historii Nauki i Techniki. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki 90.

Kolejna książka znanego badacza kultury renesansowej w Polsce przynosi obszerny, ukazany w szerokim kontekście europejskim, rys życia i działalności Jana Łasickiego pisarza i działacza reformacyjnego. Jest to pierwsza monografia biograficzna Łasickiego, bardzo dobrze udokumentowana źródłowo i ukazująca z drobiazgową dokładnością rok po roku zajęcia, podróże i kontakty pisarza z różnymi osobistościami w kraju i zagranicą. Łasicki (zmarły ok. roku 1599) spędził łącznie ponad 20 lat poza krajem na studiach własnych i towarzysząc w charakterze gubernera synom magnackim. Przebywając we Włoszech, Francji, Niemczech i Szwajcarii, Łasicki sam związany od młodości z wyznaniem kalwińskim, uczestniczył czynnie w europejskim ruchu reformacyjnym w drugiej połowie wieku XVI poprzez osobiste i korespondencyjne kontakty z najwybitniejszymi postaciami spośród przywódców różnych odłamów tego ruchu. Udział i rola Łasickiego w wydarzeniach wielkich i małych wewnątrz obozu reformacyjnego ujawniły się na kartach książki Barycza w całej pełni. Dlatego jest ona niewątpliwie cennym przyczynkiem do dziejów ruchów religijnych w Europie w wieku XVI i przyjmą ją z należnym uznaniem badacze tych ruchów.

Wszelako biograficzno-faktograficzna warstwa książki potraktowana przez autora z takim rozmachem, przesłoniła w dużym stopniu jej warstwę problemową. Ta część książki została tylko lekko zarysowana pozostawiając wiele niedomówień. Autor pochłonięty opisywaniem licznych szczegółów życia samego Łasickiego i osób z nim związanych, nie wglębiał się w zagadnienia teoretyczne, które właśnie stanowiły o naukowej randze zainteresowań i dokonań działacza reformacyjnego. Łasicki nie był zbyt produktywnym pisarzem, a ponadto niektóre jego prace znane jeszcze czytelnikom w wieku XVII, obecnie są zaginione. Niemniej te prace Łasickiego, które są dostępne, zasługiwałyby chyba na znacznie szersze omówienie niż to uczynił

autor książki. Chodzi zwłaszcza o dwie etnograficzno-religioznawcze prace Łasicckiego dostępne przecież w dawnych wydaniach — *De diis Samogitarum* Bazylea 1615 i wyd. następne i *De Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum et funerum ritu*. Spira 1582 oraz o dzieło historyczne — *Historiae de origine et rebus gestis fratrum Bohemicorum liber octavus, qui est de moribus et institutis eorum*. Leszno 1649 i wyd. następne. Luźne i powierzchowne uwagi o tych pracach rozrzucone po całej książce nie zastępują analizy, charakterystyki i oceny poglądów Łasicckiego. Takiej charakterystyki i oceny oczekiwać należałoby od współczesnej monografii, która nie może ograniczać się tylko do zarejestrowania chronologicznego wydarzeń z życia pisarza. Marginesowe potraktowanie zagadnień teoretycznych jest więc brakiem tej książki, skądinąd przecież bardzo pożytecznej i ciekawej, a dla badaczy dziejów reformacji wręcz niezbędnej. W związku z takim stwierdzeniem narzuca się wniosek, iż podtytuł książki — *Studium z dziejów polskiej kultury naukowej* — w niemalym stopniu przecież intrygujący czytelnika, nie ma szerszego uzasadnienia w tekście. Książka bowiem dotyczy niemal wyłącznie działalności organizacyjnej i dyplomatycznej Łasicckiego i osób z nim związanych. O samej nauce, to jest poglądach naukowych pisarza, ich genezie, oryginalności, o warsztacie badawczym, lekturach, metodzie itd. czytelnik dowiaduje się z książki nader mało, tak mało, że wątpić mu przyjdzie w zasadność owego podtytułu. Z pewnością odpowiedni i adekwatny do treści książki byłby podtytuł — *Studium z dziejów kultury wieku XVI*. Taki podtytuł kolidował by może z profilem Serii, w której książka się ukazała, ale też i nie inspirował czytelnika do szukania tego czego w książce nie ma.

Tadeusz Bieńkowski

Czesław Głombik: *Człowiek i historia. Studium koncepcji filozoficznej Stefana Pawlickiego*. Warszawa 1973 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 306, ilustr. 1.

Stefan Pawlicki przez dłuższy czas znany raczej od strony anegdotycznej, dopiero w latach powojennych wzbudził zainteresowanie jako indywidualność wyróżniająca się w polskim środowisku naukowym XIX-go wieku. Poświęciła mu swą uwagę A. Kadler, pisał o nim H. Barycz, wspominał W. Tatariewicz, a ostatnio zajął się tą postacią Czesław Głombik. W omawianej książce wyodrębnił z rozległego kręgu zainteresowań docenta Szkoły Głównej, a następnie profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, Stefana Pawlickiego, kategorie najbardziej reprezentacyjne dla jego umysłowości: kształtowanie się filozoficznych struktur, rozwój jego światopoglądowych postaw. Autor oparł swe rozważania na zespole osobistych papierów filozofa, rękopisach pozostałych po nim, korespondencji, publikacjach i na odnoszącej się do Pawlickiego literaturze. Wprawdzie można było jeszcze sięgnąć po archiwalia Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wrocławskiego, po zasoby zakonu Zmartwychwstańców w Rzymie i w Krakowie, lecz w kwestiach zasadniczych prawdopodobnie niewiele mogłyby one zmienić w podanych przez Głombika ustaleniach. Podobną uwagę można odnieść do prasy. Jej szersze wykorzystanie przyniosłoby informacje o środowiskach bliskich Pawlickiemu (np. o profesorach wrocławskiej uczelni, o działającej na jej terenie Polonii), ale i one nie zmieniłyby zasadniczych konstatacji.

Układ książki jest przejrzysty i pozwala uchwycić poszczególne etapy krystalizowania się światopoglądowych koncepcji Pawlickiego. Osadzone w kontekście warunków bytowych uczonego, powiązane z prądami ówczesnej myśli filozoficznej, ukazują się w ciągle zmienianej postaci, pełne pęknięć, zahamowań i załamania.

Rozdział I *Filolog w procesie ewolucji*, przedstawia lata szkolne Pawlickiego, jego naukę w gimnazjum i w Uniwersytecie Wrocławskim; guwernerkę w Rogalinie oraz powrót na uczelnię, uwieńczony zdobyciem doktoratu. Autor, mimo utyski-